PRIAMUS

Serial Publication of the Centre for Entomological Studies Ankara

Supplement

Number 4 **17 08 2006** **ISSN 1015-8243**

Bilimsel Gezilerimden Anılar
I- Norduz Yaylası

Muhabbet Kemal

Abstract: Kemal,M., Memoirs during my field studies I - Norduz Highland. *Priamus Suppl.* 4: 1-25, 52 figs. An expedition to the Norduz Highland, located on the mountainous area of South Van Lake is realized on 13rd August,2006. Narrated memoirs concerning the realized field study consist of following topics: Researching Norduz Highland, routes and topography, living conditions in Norduz, here is Yalınca, research possibilities in Turkey, butterflies and moths recorded in Norduz Highland. Totally 158 specimens are collected by the author and determined as 46 species belonging to 26 genera in 8 families. All recorded species are new to this area. The topography of the studied area, some insects inhabiting in Norduz Highland, their foodplants, as well as the social structure of the villages with their people are illustrated in 52 figures by the author.

Key words: Norduz, fauna, Lepidoptera, Turkey.

İÇİNDEKİLER

1. Norduz Yaylasında Araştırma Yapmak

Çalışma alanı, Doğu Anadolu'nun en uzak köşelerinden biri olan, güzelliği yıllarca dillerde dolaşan, kat kat dağları, vadileri ve uçsuz bucaksız yaylalarıyla ünlü Norduz. Bu gizemli bölge, uzun zamandan beri beni kendisine çekiyordu.

Bölümümüzdeki Fauna-Flora Grubundan (FFG), yürütücülüğünü Dr. Murat Ünal'ın üstlendiği, yardımcı araştırmacı Yrd. Doç. Dr. Fevzi Özgökçe, ve arkadaşlarının birlikte çalıştığı "Norduz Yaylası Florası" adlı TÜBİTAK (106 T173) destekli proje kapsamında bu yıl başladıkları arazi çalışmaları devam ederken, eşim Prof. Dr. Ahmet Ömer Koçak ve benim için, 13 Ağustos 2006'de planlanan bu bilimsel gezi vesilesiyle bu ekibe katılma fırsatını yakaladık.

O gün Karakol Komutanı J.Kad. Bçvş. Ersin Doğuş ile görüşmek üzere sabah 06.30'da Kırkgeçit'te idik. Bölge güvenli olmadığından, komutanın "Sizin gibi değerli bilim adamlarımız 30-40 senede ancak yetişir, güvenliğinizi korumak bize düşer, çalışmalarınızın güvenli bir biçimde gerçekleşmesi için, ancak yol kontrolü yapıldıktan sonra sizin bölgeye güvenle girmenize izin verebiliriz" demesi üzerine, yaklaşık bir buçuk saat Komutan ile biyolojik araştırmalarımız, bölgenin doğal güzellikleri ve çözülmesi gereken sorunlarla ilgili sohbetimiz oldu. Bu arada "…araştırma yapacakları bölgenin emniyetsiz ve terör bölgesi olduğundan dikkatli olmaları, araziye fazla açılmamaları ve kendi emniyetlerini düşünerek araştırmalarını yapmaları hususu tebliğ edilmiş olup tanzim edilen tebliğ tebellüğ belgesi müşterek imza altına alındı." şeklindeki Karakol Komutanlığınca hazırlanan "Müşterek Tebliğ Tebellüğ Belgesi" FFG ekibinden Prof. Dr. Ahmet Ö. Koçak başta olmak üzere, 7 kişi tarafından imzalandıktan sonra, bölgeye girişimize izin verildi. Nihayet yolumuz açıldı, karşımızda ıssız ve bucaksız, Norduz. Bir bakıma da ürkütücü (Resim 1).

2. Norduz Yolları ve Arazi

Kırkgeçit'ten Norduz'a doğru uzanan yolun ilk 20km kadarı asfalt, sonrası ise toprak yoldur. Ekibimiz dağlar ve vadiler arasında uzanan taş topraklı karayolunda 2 özel araç ile ilerlerken, yol güzergahı 2000 ile 2480 metre arasında kah alçalıp, kah yükseliyordu (Resim 9-11). Yol boyunca kameramla sürekli olarak doğanın resimlerini çekmeye ve filme almaya çalıştım. Benim için burası tamamıyla yeni bir bölgeydi ve çalışmalarım açısından bilinmeyen yönleriyle gerçekten son derece ilgi çekici, dolayısıyla heyecan verici bir tabiat parçasıydı.

İlk durağımız Derindere mevki (Resim 2). Yükseklik 2020m. Çevresi hafif engebeli bu arazide Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi kazılarak tahrip edilmiş bir dere yatağı, aşırı otlatılarak bozulmuş bir bozkır, bunun sonucunda kelebek ve güveler açısından oldukça fakirleşmiş bir yaşam bölgesi.

Kısa süreyle durakladığımız bu yerde, dere boyunca gözlem yaparak, bir yandan araştırmalarımla ilgili kelebeklerin davranışlarını kameraya alırken, bir yandan da gerekli görülen türlerden örnek toplamaya çalıştım.

Resim 1- Norduz.

Resim 2- Derindere, 2020m.

Resim 3- Derindere. Ekibimiz çalışma hazırlığı yaparken.

Resim 4- Habitat, Derindere 2020m.

Resim 5- Kızsineği. *Calopteryx xanthosoma intermedia* (erkek) (Odonata). Derindere, 2020m.

Resim 6- Kızsineği. *Calopteryx xanthosoma intermedia* (dişi) (Odonata), Derindere, 2020m.

Resim 7- *Ischnura pumilio* (Odonata, Coenagrionidae). Derindere 2020m.

Resim 8- *Lacerta sp* (Reptilia, Lacertidae). Derindere, 2020m.

Derindere'nin tahrip edilmiş olması ve mevsimin kelebek ve güveler (Lepidoptera) açısından biraz geçmiş olmasına rağmen, alanın doğal yapısının bir zamanlar zengin biyolojik çeşitliliği barındırdığını işaret eden bazı türler tespit edilebilmiştir.

Her zaman olduğu gibi Lepidoptera araştırmalarım sırasında onların bulundukları habitatı paylaşan predatörleri de dikkate alarak, aralarındaki ilişki ve davranışı konusunda da bilgi toplamaktayım. Yusufçuklar (Odonata) (Resim 5-7) ve kertenkeleler (Squamata) doğadaki biyolojik dengenin korunması, zararlı türlerin kontrol altında tutulması yönleriyle biyolojik kontrol açısından önemli hayvan gruplarındandır. Türkiye'de Odonata takımına ait değişik familyalardan bugüne kadar yaklaşık 110 civarında tür tespit edilmiş olup, genellikle temiz akar sular, göl ve göletlerde, sazlık ve yakınlarında yaşarlar.

Kamera çekimim esnasında kertenkele (*Lacerta*) cinsine ait bir tür (Resim 8), yakaladığı bir çekirgeyi (*Tettigonia*) yutmaya çalışıyordu. Çok ürkek olmalarına rağmen, uysal bir hayvan grubu olan ve günümüze kadar Türkiye'de yaklaşık 43 tür bilim alemince tanınan bu türlerin bazıları, bulundukları bölge itibariyle nadir veya endemiktir.

Resim 9- Norduz yolu.

Resim 10 - Norduz yolu.

Resim 11 - Norduz yolu

Centre for Entomological Studies Ankara
17 08 2006
Supplement
ISSN 1015 - 8243

Resim 12- Norduz yaylası

Resim 13- Norduz yaylası

Resim 14- Norduz yaylası

Ekibimiz, Norduz yaylalarında ilerlerken, yer yer koyun, inek sürüleri ve çobanlarla karşılaştık. Bu görüntüler bana çocukluğumda dinlediğim ve unutamadığım güzel masalları hatırlattı. Yöre insanının hayatının ayrılmaz bir parçası, kendine özgü güçlük ve zorluklarıyla dolu bir yaşam tarzı olan çobanlık, geçmişte olduğu kadar günümüzde de insanlara sessiz ve minnetsiz hizmetini sürdürmektedir.

Resim 15- Yukarı Acısu'da sulak alan

Resim 16- Yukarı Acısu'da sulak alanda ekibimiz

İkinci durağımız Yukarı Acısu mevkii (Resim- 15, 16), 2070m yükseklikte. Bu alanı çevreleyen, kayalık ve kurak yamaçlarda *Astragalus, Acantholimon, Eryngium billardieri, Centaurea*, *Echinops, Verbascum* ve çeşitli *Poaceae* türleri hakim durumda.

Sulak alanlar Lepidoptera açısından genellikle fakir habitatlardır. Bundan dolayı, bu habitatta *Geometridae, Pyralidae, Satyridae, Lycaenidae, Pieridae, Hesperiidae* familyalarına ait az sayıda tür gözlenmiştir.

Resim 17- *Agrodiaetus demavendi* bireyleri *Eryngium billardieri* üzerinde beslenirken (Lycaenidae). Yukarı Acısu, 2070m.

Resim 18- *Agrodiaetus demavendi* bireyleri *Eryngium billardieri* üzerinde beslenirken (Lycaenidae), Yukarı Acısu, 2070m.

Yukarı Eğimli köyünden hemen önce, Yalınca'ya 3km kala, 2230m yükseklikte, *Mentha, Salvia, Astragalus, Verbascum, Thymus, Centaurea, Echinops* cinsleri ve *Poaceae* familyasının üyelerinden bazı bitki türlerinin hakim olduğu, otların kesildiği ve otlatıldığı bir dağ bozkırındayız. Burada da Lepidoptera takımından, *Geometridae, Pyralidae*, *Satyridae, Pieridae, Lycaenidae* ve *Hesperiidae* familyasından bazı türler gözlenmiştir ve örnekler toplanmıştır. Ancak, bir önceki habitata göre kelebek ve güvelerin birey olarak daha yoğun bulunduğu bir habitat.

3. Norduz'da Yaşam

Sonsuzluğa dek uzanmışçasına bu dağlar ve vadiler arasında, birbirlerinden çok uzaklarda bulunan köylerden geçiyoruz. Bazı köyler boşalmış ve yıkılmış. Çamurdan, kırık dökük taşlardan yapılmış, zorlukla ayakta durmaya çalışan bu evlerin kapısının önünde bir bayan beliriyor bazen. Çocuklar arabamıza doğru koşuşuyor. Onlar için aldığım şekerleri avuçlarına boşaltırken, sıcak ve tatlı dillerinden dökülen şirin sözcüklerini anlamaya çalışıyorum. Şaşırıyorum, bu evlerde şiddetli kış, yazın acımasız sıcağı, baharın sert yağmurlu günleri nasıl geçiriliyor acaba? Hastalık ve acil durumlarda nereden ve kimden yardım alınıyor? Neden bu insanlar, şu kısa hayatlarında kaldırılamayacakları zor koşullarda yaşamaya mahkum?

Supplement
ISSN 1015 - 8243

Resim 19- Yukarı Eğimli köyü, 2230m.

Resim 20- Yukarı Eğimli köyü çocukları.

Centre for Entomological Studies Ankara
17 08 2006
Supplement
ISSN 1015 - 8243

Resim 21- Yukarı Eğimli köyü çocukları.

Resim 22- Yukarı Eğimli köyü çocukları.

Aklımdan atamadığım, beni derin derin düşündüren bazı görüntüler tekrar göz önüme gelmeye başladı. Doğusuyla batısı arasındaki sosyal uçurumları bir türlü ortadan kaldırılamayan bazı yörelerdeki halkımızın çile çekmesi, çocukluğunu bile yaşayamamış yavrularımızın gelecekleri için ancak hayal kurabilmeleri sadece bir kader midir?

Van'ın Gürpınar ilçesinin Norduz yayla köylerinde, hayat inanılmaz zorluklar ile dolu. Çocuklar bile büyüklerin sorumluluklarını paylaşmış, çocukluklarına özgü resim karelerindeki masum bakışlarının dışında her şeylerini, acımasız hayat onlardan koparıp almış. Acaba buralara daha iyi yollar, evler, okullar, en azından günlük ihtiyaçların giderilebileceği bir dükkan dahi yaptırılamaz mıydı? En temel ihtiyaçlar neden giderilememiş bugüne kadar? Yoksa görmezlikten mi gelinmiş? Gördüğümüz manzaralar, bölgede 83 yıldır bazı görevlerin ihmal edildiğini göstermektedir. Bu insanların ve çocuklarının güvenli geleceği umutları, verilen vaatler tutulmayarak söndürülmemelidir.

Arazideydim. Her zamanki gibi, çevreyi, bitkileri ve kelebekleri kameraya almaya, resim çekmeye çalışıyordum. Çeşme başına, Karabet Geçidinden toz duman içinde henüz aşağı inmiş dolmuştan Bahçesaray'lı bir yaşlı adam geldi yanıma. "Kızım ne yapıyorsun, bu hayvanlar bizden de değerli mi acaba?" diyerek bana sitem etti. Devamında, "bak kızım ömrüm bitti ama, şuradaki 20 kilometrelik yol bitmedi. Sen bu yolları da kameraya al ve Millet Meclisine götür, bize verilen sözleri en azından şu yolları yaptırarak yerine getirsinler, bizde bu çileden kurtulalım artık!". Ne diyebilirdim ki (Resim-23).

Resim 23- Bahçesaray yolu, Karabet geçidi, 2700m, 27.7.2006.

Supplement
ISSN 1015 - 8243

Resim 24 - İşte Yalınca, Yıl 2006, 13 Ağustos.

4. İşte Yalınca

Bahçesaray'ın durumundan daha da kötü olan Yalınca'dayız (Resim-24). Önce karakola haber vermemiz, izin aldıktan sonra arazide çalışmamız gerekiyor. Beklerken, Yalınca kasabasının (!) resmini çekiyorum. Karakol, ortada bir tepede, köy ise hemen kuzeydeki yamaçlara yerleşmiş. İlk bakışta Yalınca, kaderine terk edilmiş bir harabe gibi. Oysa, bölgenin içinde bulunduğu şartlar da dikkate alınırsa, devleti temsil eden Yalınca'nın bu ıssız topraklarda bir kale gibi güçlü, bir saray kadar ihtişamlı olmasının insan üzerinde en azından psikolojik açıdan etkisi büyük olurdu. Bunun aksini savunmayı anlamlı bulmamaktayım.

Centre for Entomological Studies Ankara
17 08 2006
Supplement
ISSN 1015 - 8243

Resim 25- Yalınca'nın güneyi, Kaplıca, 2215m.

Kaplıcadayız, giderken yolun sağ tarafında dere, sol tarafında ise taşlı yamaçlar bulunuyor. Yapı itibariyle ot kesmeye ve otlatmaya uygun olmadığından olsa gerek, buradaki bitkiler korunabilmiş. Yamaçlarda *Gypsophila bicolor* (beyaz çiçekli), *G. perfoliata* (mor çiçekli), *Astragalus* türleri, *Centaurea* türleri, *Eryngium billiarderi*, *Thymus sp.*, *Cichorium intybus, Serratula sp.*, *Mentha sp.*, *Salvia sp*. gibi bitkiler ilk göze çarpan türler arasındadır. *Gypsophila* nektarıyla neredeyse alandaki tüm kelebek ve böcekleri kendinde toplamıştır.

Kelebekler yönünden mevsimin geçmiş olmasına rağmen, bitki örtüsü ve kelebekler açısından alanın küçümsenmeyecek kadar hala zengin bir çeşitliliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bazı orman türlerinin alanda hala varlıklarını sürdürmeleri, bölgenin yakın geçmişte orman ile kaplı olduğunun bir kanıtıdır. Bugün ise ormandan geriye hiçbir şey kalmamıştır. Yöre insanının ihtiyacından dolayı bu tahribatı yaptığı açıktır (Resim 34).

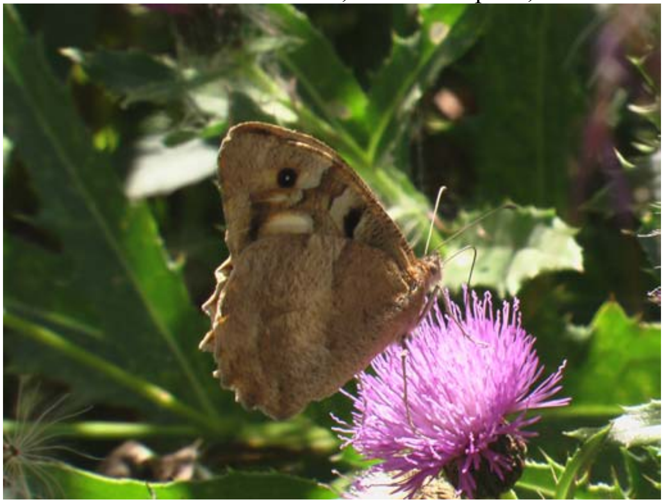
Flora grubundaki meslektaşlarımız hem sulak alan, hem de kayalık bitkileri yönünden bölgede araştırmalarını sürdürmüştür. Bölgedeki floristik araştırmalar üç yıl boyunca devam edecektir (Resim- 16, 32, 33, 47).

Resim 26- *Hyponephele lupina* (Satyridae), *Eryngium billiarderi* üzerinde beslenirken, Yalınca Kaplıca, 2215m.

Resim 27- *Pseudochazara pelopea* (Satyridae), *Serratula sp.* üzerinde beslenirken, Yalınca Kaplıca, 2215m.

Resim 28- *Chazara briseis* (Satyridae), *Serratula sp.*, üzerinde beslenirken. Yalınca Kaplıca, 2215m.

Resim 29- *Celastrina argiolus* (Lycaenidae), Elimden ter emerken. Yalınca Kaplıca, 2215m.

Resim 30- *Heodes tityrus* istirahat halinde (Lycaenidae), Kırkgeçit S., 2330m.

Resim 31- *Hesperia comma*, *Serratula* sp. üzerinde beslenirken (Hesperiidae), Yalınca Kaplıca, 2215m.

ISSN 1015 - 8243

Resim 32- Ekip Yalınca'nın güneyi, Kaplıcada, 2215m.

Resim 33- Ekip Yalınca'nın güneyi, Kaplıcada, 2215m.

Resim 34 - Yalınca'nın güneyi, Kaplıca, 2215m.

Alanda Lepidoptera açısından erginler için nektar bitkileri, bazı larvalar için ise önemli besin bitkileri tespit edilmiştir. Bazı bitki türlerinin mevsimden dolayı kurumuş olması, daha fazla besin bitkisinin tespiti için mümkün olmamıştır.

Resim 35-*Gypsophila perfoliata.* Yalınca'nın güneyi, Kaplıca, 2215m.

Resim 36 -*Cichorium intybus* (Asteraceae). Derindere, 2020m

Resim 37 - *Inula sp.*(Asteraceae), Derindere, 2020m

Resim 38 - *Anchusa azurea* (Boraginaceae). Derindere, 2020m

Kelebekler ve bitkiler doğada bulundukları veya bulunamadıkları çevrenin geçmişi ve geleceği hakkında bilgi veren önemli doğal indikatörler olup, kelebekler üzerinde bir bölgede yapılan araştırmalar, sadece onların cazip yönleriyle değil, tüm canlılar da olduğu gibi çevrenin ekolojik koşulları bakımından önemli fikir ve bilgi verir.

5. Türkiye'de Biyolojik Araştırmalar

Bir devlet, sadece topraklarında yaşayan halkı, kültürü ve diliyle değil, sahibi olduğu mekanda milyonlarca yıl öncesinden beri varlığını sürdürmeye çalışan biyolojik zenginlikleriyle birlikte ayakta kalabilmelidir. Ormanları, bozkırları, nehir ve gölleriyle buralarda yaşayan canlıları birlikte korunamıyorsa, sahip çıkılamıyorsa, manevi açıdan olduğu kadar maddi olarak ta bazı değer ölçülerinin sorgulanması gerekir. Sorun bir parça orman, bozkır, bir nehir, göl ya da önemsiz addedilebilen bir canlı türü değildir. Sorun ve sorumluluk, bu topraklardaki insanları, tüm canlılarıyla daha uzun yaşatabilmek ve gelecek nesiller için de yaşanabilir bir çevre bırakabilmektir.

Ülkemizde yukarıda bahsedilen konular üzerinde yeterince ciddiyetle durulduğu ve önemsendiği söylenemez. Bugüne kadar milli bir Tabiat Tarihi Müzesi'ne bile sahip olamamamız, yüzümüzü kızartmalıdır. Ancak bu durum, ülkemizde doğal kaynaklarımıza verilen değer ve ilginin

ISSN 1015 - 8243

de bir göstergesidir. Sadece doğanın değil, doğa bilimcilerinin ve araştırmalarının da bu ülkede yeterince desteklendiği iddia edilemez. Bunun en son ve acı örneği, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin Bilimsel Araştırmalar Başkanlığınca yürütülmekte olan bir projemiz ile ilgili olarak yaşanmıştır. Üniversitemizin desteklediği ve iki yıldır başarıyla yürütülmekte olan "Doğu Anadolu'da Önemli Fauna Alanlarının Tespiti ve Korunması"na yönelik bir kalkınma projemiz (2003-FED-053), resmi olmayan, ancak tamamen kişisel bir yaklaşımla 'proje parası harcanmamıştır' denilerek yasal süresinden önce aniden iptal edilmiş, böylece üniversite sahip olduğu büyük bir araştırma potansiyelini kendi kendine yok etmiş, proje yöneticileri ise 2 yıl süreyle yeni bir bilimsel proje sunamamakla cezalandırılmıştır. Böylece bilim adamlarımızın bilimsel araştırmalarına destek bulabilecekleri Türkiye'de tek kurum olan üniversite, Doğu Anadolu'daki mümtaz temsilcisi Yüzüncü Yıl Üniversitesi, kapılarını bu bilim adamlarımıza bir anda kapatmıştır.[1]

Resim 39- Ekibimiz Yalınca'da yemek molasında

Resim 40- Yalınca çevresinden görüntüler

Resim 41- Yalınca çevresinden görüntüler

Resim 42- Yalınca çevresinden görüntüler

[1] Oysa bu bilim adamlarımız, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin bilim dünyasında yanlış bir imajla tanınmasının önüne geçmek için, görevleri olmasa da, her türlü kişisel çabayla üniversitelerini yıllarca yurt dışında temsilen yüceltmeye çalışmışlar, yurt içinde ise, bilimsel araştırmalarını aksatmamak için, tehlikeli bölgelerde belge imzalayarak hayatları bahasına çalışmaya devam etmişlerdir. Üniversite yönetimini temsil edenlerin tercih ettiği bu rasyonellikten ve akılcılıktan yoksun uygulaması ise, bu bilim adamlarına değil, başta kendi kurumu olmak üzere, tüm yörenin beklentilerine ve ülkemizin milli hedeflerine büyük bir darbe indirmiş, bilim aleminde ise Yüzüncü Yıl Üniversitesi adına kara bir sayfa açılmasına sebep olmuştur. Bu durumun, eğer varsa telafisi, yine ancak bu defa sorumluluk sahibi üniversite yöneticilerine düşmektedir [A.Ö.K].

Yoğun bir arazı çalışmasından sonra, saat 15.00 civarında mola için toplanan ekibin başlıca konusu, doğal yapı, biyolojik çeşitlilik, doğanın tahribatı, korunması ve bölgedeki halkın yaşam koşulları üzerine olmuştur (Resim - 39).

Bu arada Yalınca'dan iki çocuk geldi yanımıza, ellerindeki torbalarını, yabanı elmayla doldurmuşlar. Bizde tadına baktık, 'çok tatlıdır' dedikleri elma bana öyle ekşi geldi ki, suratımın nasıl buruştuğunu ve o ekşi tadı hala unutamıyorum. Şeker, kek, salatalık ve karpuzlarımızı çocuklarla paylaştık (Resim 43, 44).

Resim 43- Yalınca'lı çocuklar, Ahmet ve arkadaşı.

Resim 44 - Yalınca'lı çocuklar, Ahmet ve arkadaşı.

Dönüş yolumuzda yayılışı Doğu Anadolu ile sınırlı Fırat Bakır Kelebeği'nin (*Margelycaena euphratica*) besin bitkisi *Atraphaxys billardieri*'nin (Resim 45, 46) çalışma alanında tespiti, bahsi geçen kelebek açısından önemli bir bulgu olmuştur.

Resim 45-46:- *Atraphaxys billardieri,*Fırat Bakır Kelebeği'nin *Margelycaena euphratica* (Lycaenidae) besin bitkisi.

Son olarak Güzelyurt civarında kısa bir araştırma yapılmıştır. Burası hayvancılıkla geçinen bir köy olup, civarda doğal olarak yetişebilen bitki türlerini görebilmek aşırı otlatma yüzünden neredeyse imkansız hale gelmiş. Köyün dışında, bir kaynak suyunun aşağı tarafına 2-3 metre yüksekliğinde bir set yapılarak küçük bir gölet oluşturulmuş. Ziyaretimiz sırasında gölet etrafında yetişen sucul bitkiler botanikçi meslektaşlarımız tarafından incelenmiştir (Resim - 47).

Supplement
ISSN 1015 - 8243

Yıkık dökük evlerin birinden çıkarak ev sahibi yanımıza geldi ve merakla ne yaptığımızı sordu. Hayran olduğum yöresel bir ilgiyi her zamanki gibi burada da gördüm. Bu insanlar öyle misafirperver ki, kendi yiyeceği olmasa da, size her zaman başının üstünde yer oluyor ve ikram edecek en azından bir bardak çayı.

Resim 47-Güzelyurt Köyünde sulan alan incelemesi.

Güzelyurt'tan ayrıldıktan sonra flora ekibi Akdoğu köyüne doğru, bir sonraki araştırmaları için keşif yapma amacıyla bizden ayrıldılar. Biz ise Kırkgeçit'e doğru yola devam ettik. Kırkgeçit'e varmadan birkaç kilometre önce nispeten doğal görünen bir bozkırda araştırma yapmaya karar verdik. Çalıştığımız alan dar bir vadi olup, bitki örtüsü açısından oldukça iyi durumdaydı. Akşamüstü, kelebeklerin sakinleşerek geceyi geçirmek için kendilerine uygun ve güvenli bir yer edindikleri bir zamandır. Bu özelliklerini fırsat bilerek bazı önemli türleri kameraya aldım ve fotoğraflarını çektim.

Bu bilimsel gezimizin genel olarak beklediğimizden çok daha verimli geçtiğini söylemeliyim. Manevi açıdan bize acı veren, çok zor koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan çilekeş köylülerin durumuydu. Bunun yanısıra, uçsuz bucaksız bu topraklara canları pahasına sahip çıkmaya çalışan kahraman ordu mensuplarımızın yaklaşımları bizi çok duygulandırmıştır.

Resim 48 - *Polyommatus (Agrodiaetus) antidolus* istirahat halinde (Lycaenidae). Kırkgeçit S., 2330m.

Resim 49 - *Polyommatus (Agrodiaetus) sp* istirahat halinde (Lycaenidae). Kırkgeçit S., 2330m.

Resim 50 - *Apiaceae* türlerinde beslenen *Papilio machaon*'un larvası (Papilionidae). Kırkgeçit'in Güneyi, 2330m.

Resim 51 - *Galium* üzerinde beslenen *Macroglossum stellatarum*'un larvası (Sphingidae). Kırkgeçit'in Güneyi, 2330m.

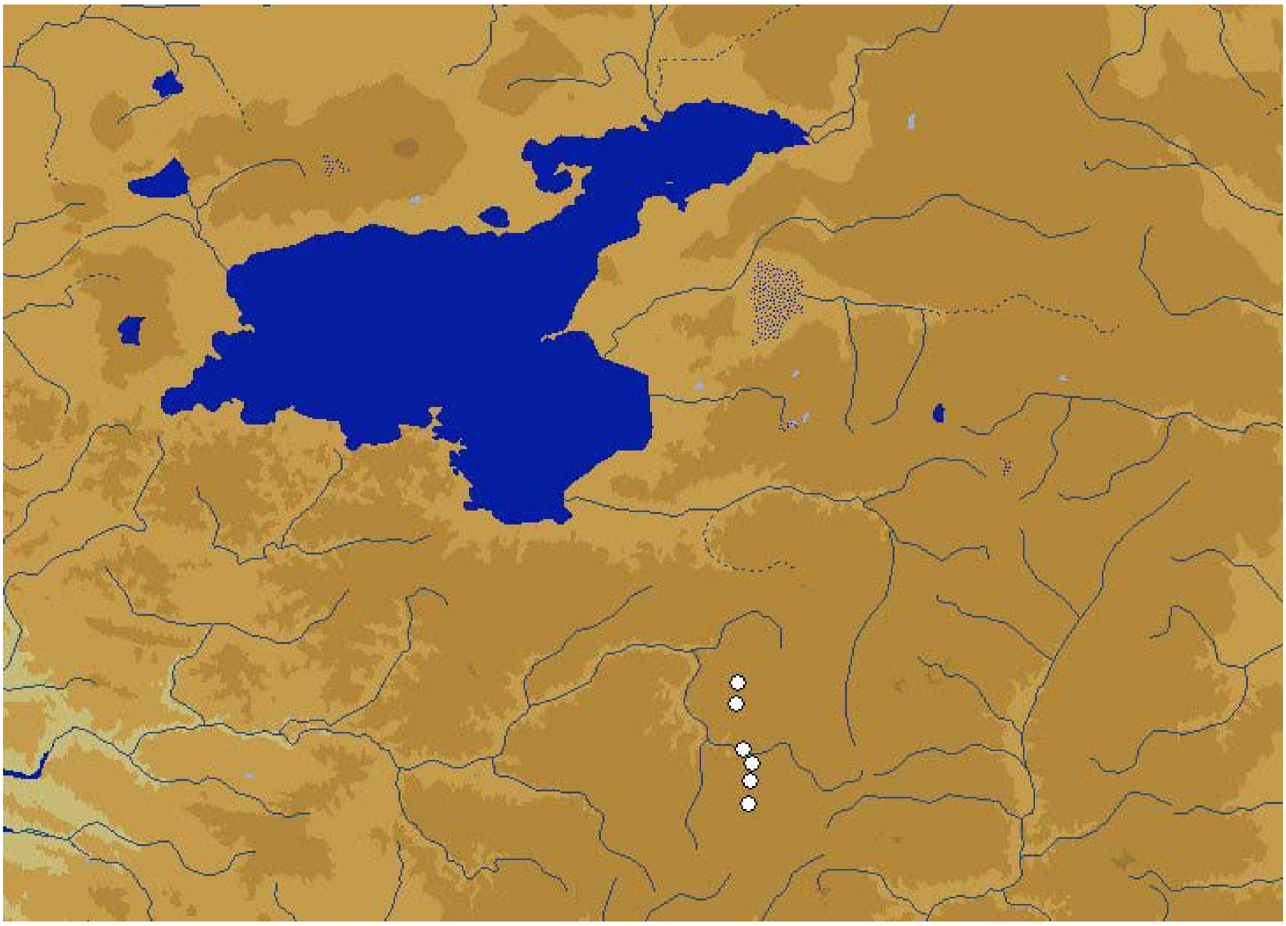
Her zaman sıcak bağlarımızın olduğu bu evlatlarımıza atfen daha önce bilimsel ismini verdiğimiz bir kelebek türünü de bulduk Norduz yaylalarında. ***Polyommatus crassipunctus mehmetcik***. Üniversite mensubu olan bizleri, kendi kurumumuzda olduğundan çok daha iyi anlayan, ve değer bilen bu Mehmetcik'teki vatan sevgisini ve sorumluluğunu tüm kurumlarımızdaki görevlilerden de görebilirsek, o zaman büyük önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün emanetlerine büyük bir güçle sahip çıkabilir, gelecek nesillere teslim edebilirdik.

6. Norduz Yaylasında Tespit Edilen Kelebek ve Güve Türleri

Norduz Yaylası'nda yaptığımız bir günlük araştırmanın sonucunda 6 ayrı lokalitede toplam 150 örnek toplanmış olup, 8 familyaya ait 26 cinsten 46 tür liste halinde sunulmuştur (Resim-52). Listede kelebeklerden *Argynnidae, Libytheidae* gibi familyalara ait türlerin bulunmaması mevsim açısından çok geç olmasından kaynaklanmaktadır. Güvelerden *Geometridae, Pyralidae* ve *Sphingidae* familyasından gündüz aktif sadece bir kaç örnek toplanmıştır. Bu türler ile ilgili detaylı bilgiler Van'la ilgili daha kapsamlı çalışmalarda ele alınacaktır. Lepidopterler açısından Norduz Yaylasında yapılan bu araştırma bu bölgede yürütülmüş ilk çalışma olup, listede sunulan türlerin tamamı bu yayla için yeni kayıttır.

Centre for Entomological Studies Ankara
17 08 2006
Supplement
ISSN 1015 - 8243

Çalışma alanları: **1.** Kırkgeçit'in güneyi 2330m, dağ stebi ve yol kenarında *Eryngium billarderi*, *Thymus sp., Gypsophyla sp., Mentha sp., Centaurea sp., Echinops sp., Galium* sp., *Verbascum sp.,* gibi cinslere ait türler, *Poaceae* ve *Apiaceae* familyalarına ait bazı türlerin de hakim olduğu bir habitat. **2.** Güzelyurt 2330m, aşırı otlatma ve ot kesimi sonucu çok ağır tahribata uğramış bitki örtüsüyle en fakir habitatlardan biridir. **3.** Derindere mevki, 2020m, dere kenarı, tahrip olmuş dağ bozkırı. **4.** Yukarı Acısu mevki, 2070m, tavanı sulak alan, yamaçlar ise kurak, kayalık dağ bozkırı. **5.** Yukarı Eğimli köyü, 2230m, otları biçilmiş, aşırı otlatılmış ve tahrip olmuş dağ bozkırı. **6.** Yalınca Kaplıca, 2215m nisbeten korunmuş, bitki örtüsü açısından zengin, yamaçlar ve dere kenarları. Haritada (Resim-52) görüldüğü gibi çalışma alanları beyaz yuvarlak işaretle belirtilmiştir. Norduz yaylasının yayıldığı o geniş arazı göz önüne alınırsa, bölgede daha detaylı ve geniş kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

Resim 52 - Çalışma alanının haritası. Yukarıdan aşağıya doğru alanların numaraları (bkz. metin). 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Tür Listesi

PAPILIONIDAE

1. *Papilio (s.str.) machaon* Linnaeus,1758 **(Resim 50)**

PIERIDAE

2. *Colias (Eriocolias) crocea* (Fourcroy,1785)* ●
3. *Pieris (Artogeia) ergane* (Geyer,[1828])* ▲
4. *Pieris (Artogeia) pseudorapae* Verity,1908*●
5. *Pontia edusa* (Fabricius,1777)*

LYCAENIDAE

6. *Celastrina argiolus* (Linnaeus,1758) **(Resim 29)**
7. *Chilades (Freyeria) trochylus* (Freyer,[1843])
8. *Heodes (Loweia) tityrus* (Poda,1761)* ● **(Resim 30)**
9. *Heodes (s.str.) virgaureae* (Linnaeus,1758)* ▲■
10. *Lycaena (s.str.) phlaeas* (Linnaeus,1761) ■●
11. *Plebejus (Kretania) carmon* (Gerhard,[1851])
12. *Plebejus (s.str.) argus* (Linnaeus,1758)
13. *Polyommatus (Albulina (Plebejidea)) loewii* (Zeller,1847)* ●
14. *Polyommatus (Albulina (Vacciniina)) alcedo* (Christoph,1877)*
15. *Polyommatus (Aricia (Ultraaricia)) crassipunctus mehmetcik* Koçak & Kemal,2002 ☼
16. *Polyommatus (s.str. (Agrodiaetus (Admetusia))) demavendi* (Pfeiffer,1938)* ■ ☼● **(Resim 17,18).**
17. *Polyommatus (s.str. (Agrodiaetus (Admetusia))) ripartii* (Freyer,[1830])* ■
18. *Polyommatus (s.str. (Agrodiaetus (Antidolus))) antidolus* (Rebel,1901)* **(Resim 48)**
19. *Polyommatus (s.str. (Agrodiaetus (Antidolus))) kurdistanicus* (Forster,1961)* ■ ☼
20. *Polyommatus (s.str. (Lysandra)) corydonius* (Herrich-Schäffer,[1852]) ☼
21. *Polyommatus (s.str. (Meleageria)) daphnis* ([Denis & Schiffermüller],1775)* ■ ☼●
22. *Polyommatus (s.str. (Thersitesia)) thersites* (Canterer,[1835])* ●
23. *Polyommatus (s.str.) icarus* (Rottemburg,1775) ●
24. *Thersamonia (s.str.) kefersteinii* (Gerhard,[1850])* ●
25. *Thersamonia (s.str.) kurdistanica* (Riley,1921)*
26. *Thersamonia (s.str.) thetis* (Klug,1834)

SATYRIDAE

27. *Chazara (s.str.) bischoffi* (Herrich-Schäffer,[1846]) ●◊
28. *Chazara (s.str.) briseis* (Linnaeus,1764) ▲☼ ◊ **(Resim 28)**.
29. *Esperarge (s.str.) clymene* (Fabricius,1787)*
30. *Hyponephele (s.str. (Tengrinephele)) cadusia* (Lederer,1869)*●
31. *Hyponephele (s.str.) lupina* (Costa,[1836])* ■ ☼●◊ **(Resim 26)**.
32. *Lasiommata megera* (Linnaeus,1767) ●
33. *Maniola (s.str.) jurtina* (Linnaeus,1758)* ☼
34. *Pseudochazara (s.str.) geyeri* (Herrich-Schäffer,[1846]) ●
35. *Pseudochazara (s.str.) pelopea* (Klug,1832) ▲☼●
36. *Satyrus (s.str.(s.str.)) favonius* Staudinger,[1892] ■

HESPERIIDAE

37. *Carcharodus (s.str.) alceae* (Esper,[1780])
38. *Hesperia comma* (Linnaeus,1758)* ▲ ☼● **(Resim 31)**.
39. *Spialia (Neospialia) orbifer* (Hübner,[1823]) ●

PYRALIDAE

40. *Nomophila noctuella* ([Denis & Schiffermüller],1775)
41. *Pyrausta (Haematia) despicata* (Scopoli,1763)
42. *Pyrausta (s.str.) inciae* Koçak,1982●

GEOMETRIDAE

43. *Rhodometra sacraria* (Linnaeus,1767)*
44. *Scopula ornata* (Scopoli,1763) *
45. *Scotopteryx chenopodiata* (Linnaeus,1758)

SPHINGIDAE

46. *Macroglossum stellatarum* (Linnaeus,1758) **(Resim 51)**

ISSN 1015 - 8243

Simgelerin açıklaması:

- * *Gypsophila perfoliata* ve *G. bicolor* üzerinde beslenen kelebekler
- ▲ *Serratula sp.*üzerinde beslenen kelebekler
- ■ *Eryngium billardieri* üzerinde beslenen kelebekler
- ☼ *Salvia sp*. üzerinde beslenen kelebekler
- ● *Mentha sp.* üzerinde beslenen kelebekler
- ◊ *Echinops sp*. üzerinde beslenen kelebekler

Teşekkür:

Çalışmamızın güvenliği yönünden büyük özen gösteren ve araştırmalarımızı önemseyen, Kırkgeçit Karakol Komutanı J.Kad. Bçvş. Ersin Doğuş'a ve Yalınca Karakol Komutanı J.Kad. Bçvş. Ş. Akbulut'a en içten teşekkürümü sunarım. Ayrıca, Dr. Murat Ünal'a 17-18, 27-29, 35, 37, 38 ve 45-46 resimlerdeki bitkilerin teşhisi konusundaki yardımı için çok teşekkür ederim.

Seçilmiş Kaynaklar:

Askew, R.R., 1988, The Dragonflies of Europe. 291 pp., Pls. *Harley Books*.

Baran İ. & M.K.Atatür, 1997, Turkish Herpetofauna (Amphibians and Reptiles), 214pp., figs. *Republic of Turkey, Ministry of Environment*.

Koçak A. & M. Kemal, 2006, Checklist of the Lepidoptera of Turkey. *Cent. Ent. Stud., Priamus Suppl.* 1: 1-196.

Priamus & Priamus Supplement ISSN 1015-8243

Priamus is the first international serial publication of the Centre for Entomological Studies Ankara (CESA), established in 1981. It appears in volumes at irregular intervals. It includes shorter original articles of the research workers of the Centre, regarding taxonomy, nomenclature, morphology, bibliography, check-list, catalogue of Insects, especially Lepidoptera, as well as papers on faunistic, ecological and distributional researches. The publication languages are Turkish, English, German and Uighurian.

Priamus Supplement is the first international, electronical, serial publication of the Centre for Entomological Studies Ankara (CESA), established in 2006 in accordance with the Publications Rules of the ICZN. It appears at irregular intervals as PDF format in the internet site of the CESA. It includes larger original articles and theses of the research workers of the Centre, regarding taxonomy, nomenclature, morphology, bibliography, check-list, catalogue of Insects, especially Lepidoptera, as well as papers on faunistic, ecological and distributional researches. The publication languages are Turkish, English, German and Uighurian.

Centre for Entomological Studies Ankara

(A scientific Consortium)
(co-operation of research workers for pure-scientific, not commercial purpose)

Web Page of the Cesa: http://www.cesa-tr.org/index.htm - http://www.answers.org/free/cesa/index.htm
Scientific Serials: Priamus & Supplement (ISSN 1015-8243), Miscellaneous Papers (ISSN 1015-8235), Memoirs (ISSN-8227)

Correspondences should be addressed to:
Prof. Dr. Ahmet Ömer Koçak,
c/o Yüzüncü Yıl University, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kampus, Van / Turkey. e-mail: a_kocak@lycos.com

All serials are recorded regularly by the Zoological Record, Biosis, Garforth House, 54 Micklegate, York, North Yorkshire. fax (01904) 612793 - DCS@york.biosis.org

The published copies of this articles may be found in the following major Libraries:

British Museum, Natural History, London, England
California Academy of Sciences, San Francisco, U.S.A.
Library of Transvaal Museum, Pretoria, South Africa
Bibliothek, Entomologischen Museum Dr. Ulf Eitschberger, Germany
Deutsche Entomologische Institut, Eberswalde, Germany